

Presidency of Germany
Council of Europe
November 2020 – May 2021
Présidence de l'Allemagne
Conseil de l'Europe

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Strasbourg, 3 March 2021

Terne Roma: Khetane vash Emancipacija thaj Zuraripe

(bucharno alav)

E historijaki rola ande participacija thaj terne Romengi inkluzija

Online konferencija thaj publikano khidipe
7-8-9 aprilo 2021

Teli o fremo kotar e Germanijaki Prezidencija pe Ministerongo Komiteto ande Europako
Konsilo

Pala okazija vash Internacionalno Romengo Dive thaj
50 bersha kotar o Avguno Romengo Lumako Kongreso

KONCEPTOSKI NOTA

AKHARIPE VASH PARTICIPANTURA

Organizirimo ko partneriribe e

Phiren Amenca

ERCIAC

ZENTRALRAT [Deutscher
Sinti & Roma

ZENTRALRAT [Deutscher
Sinti & Roma

Romani historija, ikeribe ani godzi thaj e ternengi participacija

Laches si prendzardo kaj o ikeribe ani godzi, i remembrance kotar e majbilache phageripa pe manushikane hakaja, sar so si o Holokausto, si buteder sar sikljovipe bash i nakhli vrama: kodo si sikljovipa nakhlipastar ma te kerel pes kodo vi jekhvar. Kodi funkcija vash prevencija dzala khetane ki kombinacija e hoshipasar bash barikanipe thaj justicija vash e zhertvi thaj olengere familije vi komunitetura.

E Romengo Holokausto referirinela vas i eksterminacija kotar e Nacistongo rezhimo thaj oleksere partnerura pe Dujto Lumako Maripe pe majzala 500 000 Roma, Sinti Yenish thaj vi membrura javere komunitetondar kolenge phenenas "Zigeuner" (Gypsies). Sode si importantno te sikjlovel pes vash e Romengo Holokausto sasa prendzardino vi kotar e Ministerongo Komiteto ano Europako Konsilo an lengi rekomandacija te sikjlovel pes vash e Romani thaj/vaj Phirutnengi historija¹ ande shkolengire kurikulumija thaj sichovipaskere materijalura:

*O sichovipe vash o Holokausto kerdino kotar e Nacistongo rezhimo thaj olengere partnerura, thaj vi javera bucha kerdine mamuj e Roma thaj e Phirutne trujal i Europa, shaj te ovel lacho vi efektivno instrument vash maripe mamuj sa e forme bikhamipastar, diskriminacijatar thaj prejudicijendar, sar vi pe radikalizacija, e Holokaustesko biprendzaripe (...)*²

I buchi kerdini vash e Romengo Genocidosko ikeripe ani godzi sasa kerdini aktivno vi kotar e terne Romengere organizacije thaj mishkupa, specijalno trujal aktivitetura pe komemoracija vash 2 Augusto sar Europutne Romengo Holokaust Memorijalno Dives. O personalno trubujipe te haljovel pes varekaski nakhli vrama vi historija si, te phenas chaches, buteder importantno sar so si vash komuniteta. E Roma, kaski historija sasa buhleste ignoririmi thaj garavdini kotar e bareder historije. O ikeripe ani godzi thaj o dzanipe vash e Romengo Genocido achilas buteder importantno pe kodi vrama kana, e sikavela pes sa bareder biprendzaripe vash o Holokausto thaj kana bajron o antisemitizmo thaj o anticiganizmo. E sikljovipasko promoviribe vash e Romengi thaj Phirutnengi historija thaj vash o Holokausto, si jekh kotar e akanutne prioritetura ano Europutne Konsiloso Akcijako Plano vash e Romengi vi Phirutnengi Inkluzija (2020-2025).

Kaj e terne Roma prendzaren i importance te sikljol pes vash olengi historija, te shaj te bajroven barikanes sar terne Europejura, sikavela kaj o identiteto chi trubuj te ovel vazdimo ki opozicija e javere identitenconcas vaj korkorutne arakhibasar. I komuniteta savi so dzanel pesky historija thaj kultura, shaj te dikhel pe avutni vrama barikanes thaj bare pachaibasar an korkori peste. E Europako Konsilo dijas suportto pe terne manusha te sichon vash o Romano Holokausto majbut, trujal e nakhlo Terne Romengo Akcijako Plano, thaj nekanutno

---

¹ E vorbi "Roma thaj Phirutne" phenena pes ande Europako Konsilo te sikavel o buhlo diverzitetto e grupengo save si uchardine e buchasar so kerel o Europako Konsilo an kodo umal: jekhe rigatar a) Roma, Sinti/Manush, Calé, Kaale, Romanichal, Boyash/Rudari; b) Balkaneskere Egiptjanura (Egiptjanura thaj Ashkalije); c) Chachunerigeske grupe (Dom, Lom thaj Abdal); thaj javere rigatar, grupe, sar so si Phirutne, Yenish, thaj e populacije dzande teli administrativno alav sar "Gens du voyage", sar vi e manusha save so phenena peske Gypsies. Kodo si eksplanacijaki nota, numa naj definicija pe kodo so si e Roma thaj/vaj e Phirutne.

² Recommendation CM/Rec(2020)2 of the Committee of Ministers to member States on the inclusion of the history of Roma and/or Travellers in school curricula and teaching materials, adopted by the Committee of Ministers on 1 July 2020 at the 1380th meeting of the Ministers' Deputies, Preamble.

Tematikano Akcijako Plano vash e Romengi vi Phirutnengi Inkluzija (2016-2019). O ikeripe dzi pe Romano identiteto trujal e strategije thaj akcije sasa centralno ande Europuten Konsiloski buchi e terne Romencar. Jekh kotar e prioritetura sasa vi e Romane historijako integriribe.

E terne Roma, korkore konzistentno sikavena peskere grizhi, sama thaj rodipena buteder intenzivno. Von astarde te keren buteder nacionalno thaj internacionalno organizacije thaj drakhina, networkura. Von, pe jekh vrama, astarde te legaren o konektiribe e javere kampanjencar, sar egzemplo, sar misal, te legaren e Romengo mishkipe vash prendzaripe thaj ikeripe ani godzi e Romane zhertvon ano Holokaust, sar vi o dives vash e Romengi rezistanca, maripe palpale.

O Europako Konsilo laches sikavdas i rola kotar o ikeribe ani godzi thaj memorijalizacija sar moralno, eticno hakaj savo so azhutil e terne manushen te respektuin pengo Romano, nacionalno thaj Europako identiteto sar jekha-jekh e javere identitetoncar. Angazhirindas pes vash keripe edukacijakere materijalura vash o hakaj te ikerel pes ani godzi thaj ko organiziribe komemoracijakere khidipena, te shaj te zurarel pes o kolektivno Romano identiteti vash e Holokaustesko ikeribe ani godzi. E Europako Konsilo promovirina e Romengi integracija ando them thaj o dzanlipe vash e Romano Genocido sar jekh integralno kotor kadale procesostar. E maj dikhlini, majparticipantno, ternendar legardini inicijativa vash ikeribe ande godzi dzi akak, sasa i Dikh He Na Bistar. I kampanja sasa inicirimi kotar Ternype thaj lela andre vi e buchi so kerdas e Europako Konsilo vash e Romano Holokaustesko ikeripe ani godzi, sar so si: "Hakaj te Ikeras ani Godzi" liloro, data baza vash e Romengo thaj Sintongo Holokaust³, faktengo liloro vash o Romano Holokaust⁴, sar vi online instrumentura thaj khidipena vash e milja Roma (thaj na-Roma) terne manusha trujal sasti Europa thaj avrijal olatar te ikerel pes Augusto 2 (Roma Holokaustesko Dive vash Ikeribe ani Godzi) thaj Majo 16 (E Romane Rezistencako Dives). Numa, varesave Europakere thema trubuj te prendzaren thaj te keren komemoracija vash e Romane zhertvengo kotar o Holokaust.

Varesave vi dureder pachan kaj chi trubuj te vorbisasras vash e nakhli vrama, numa von na ahaljon kaj kodo sasa amari historija, voj si kotor amender, kodo si kotor kodolestar kon sem amen, thaj amen musaj te dzasas kodo.

Elvis Beriša, Romano aktivisto Montenegrostar

E Europutne Konsiloski politika ande ternengo sektoro khamel te phenel e terne manushenge trujal sasti Europa aktivno te sikaven, te dzan pala e Europutne Konsilokere kuchipa vi mljaripa, sar vi te provorinen olen. O maripe mamuj i diskriminacija, promoviribe pe socijalno inkluzija thaj participacija, trubuj te oven centralno mangipe kotar savi vi te ovel ternengi politika. Kodo, andre lela vi e terne manushen kotoar e Romane thaj Phirutnengere komunitetura. An kodi buchi, centralno rola khelel o partneriribe mashkar e terne Romengere organizacije thaj drakhina.

O na doborom durutno, dumutano rodipe pe terne Romengi participacija klidarel kaj

Ande Europa, e politike trubuj dureder te adresirinen sistematikanes thaj ko kontinuiteto kodo so trubuj e terne Romenge. Dzi akak, e targetirime politike, standardura thaj e programura specifikane vash e terne Roma, naj sas laches buhljarde thaj implementirime pe lokalno, nacionalno thaj Europako nivelu. E

³[Roma Genocidsko webpage \(coe.int\)](http://roma.genocidsko.webpage(coe.int))

⁴[Faktliloro vash e Roma \(uni-graz.at\)](http://faktliloro.vash.e.Roma(uni-graz.at))

nacionalno thaj Europakere institucije dzi akak na prendzardine thaj na line e historija thaj sa kodo so terdzol anglal e terne Roma an pengere politike thaj aktivipa. Kodo neutralno dikhipi, "jekh si sar sa e javera" metodologija ande politike thaj rekomandacije vash jekh baro spektrumo kotar e Europakere terne manusha, ignoririndas o e rasizmosko realiteto thaj e historikane vi strukturakere bijekhipa save so dikhen e terne Roma thaj e javera terne save dikhen rasizmo.⁵

Te sigurinen pes inkluzivno politike, e terne Roma musaj te oven hemime ande ternikane thaj Romane politike thaj programura pe sa e nivelura, astarindoj kotar o dizajniribe dzi pe evaluacija. Dureder, te oven efektivneder thaj lacheder, e politike, leindoj kate vi e politike vash e terne, trubuj te len andre anti-rasistikane thaj socialno inkluzijakere aktivipa.

O KHetanutno Ternengoro Konsili khamel vi dureder te del suporto vash e terne Romengiri inkluzija ande sa e politike thaj programura. O Covid-19 kerdas impakto upral efektivno politike vash khidipa thaj keribe buchi khetanes.

Kodi konferencija khamel te lacharel kodi situacija kodolesar so ka anel khetanes buhleder publikumo kotar e interesirime riga Roma thaj na-Roma ande umal kotar e ternengere vi manushikane hakaja, mangipasar te pharuven pes faktorija so kerena i diskriminacija thaj te motivirinel e terne Romen vi Phirutnen te oven kotor kodolestar sar jekha-jekh manusha e javerencar saven so isi olen pengo barikanipe thaj digniteto.

I konferencija si organizirimi kotar e Ternengo Departamento thaj Roma thaj Phirutnengo Timo ande Europako Konsilo, teli fremo kotar e Germanijaki Prezidencija e Ministerongere Komitetosar ano Europako Konsislo. E preparacije vash kodi konferencija si kerdine ki kooperacija e Europakere Romano Institutesar vash Arti thaj Kultura (ERIAC) thaj ki pashutni kooperacija e Ternype-sar, e Europutne Drakhinasar kotar e Organizacije, Phiren Amenca thaj e Centralno Konsilosar vash e Germanijakere Sinti thaj Roma.

Khidipaskere mangipa thaj cilura

I konferencija khamel te zurarel o dzanlipe vash e Romengi thaj e Phirutnengi historija, kultura thaj identiteto, sar faktoro savo so ka vazdel e socialno inkluzija thaj participacija kotar e terne Roma thaj Phirutne. E specifikane cilura thaj resarina si:

- Te azhutil e kooperacija mashkar e Roma thaj e na-Roma terne liderura trujal khidipa, keribe interakcija mashkar pende thaj te sichon vash e Romane historijaki thaj kulturaki rola ande identitetongo zuraripe thaj percepcije mashkar e terne Roma ande Europa adadzives
- Te del pes azhutipe thaj te buhljaren pes e Europutne Konsiloskere standardura thaj edukacijakere hainga vi resursija, specijalno pe Ministerongo Komitetoski Rekomandacija dzi pe Thema membrura vash e Romane thaj/vaj Phirutnengi historijaki inkluzija ande shkolengire kurikulumija thaj sichovipaskere materijalura, o vast liloro "Hakaj te ikerel pes ani godzi" thaj i rola so isi e Europakere Romane Institute vash Arti thaj Kultura
- Te motivirinel e participanton thaj olengere organizacijen an olengi buchi te bajraren i edukacija vash e Romengi thaj Phirutnengi historija, kultura thaj identiteto, sar vi o dzanlipe vash e Romano Holokausteski Remembranca, ikeribe ani godzi.

---

⁵[Terne Romengi Participacija thaj Inkluzija ande Standardura, Politike, vi Programura ande Europa](#)

- Te reflektirinen thaj te den pes propozalura vash harnjaripe kotar o anticiganizmo adadzives, sar so si online vorba bikhamipastar, Holokaustesko biprendzaripe thaj e historijaki bilachi prezentacija
- Te kheden pes thaj te den pes avri experience thaj adzikeriba vash promoviribe participacija thaj inkluzija vash e terne Romane thaj Phirutnengere manusha
- Te vazdel pes pe upreder nivelu e kulturako diverzitetu thaj javeripa thaj kheden pes khetane e terne manusha thaj e ternengere organizacije te kerel pes selebracija vash Internacionalno Romengo Dive (8 Aprilo) thaj 50 bersha kotar o Avguno Lumako Romengo Kongreso, ikerdino ano Orpington, Kent, Khetanutno Thagaripe

Metodologija thaj Programo

I konferencija ka ovel organizirimi sar online khidipe pe 3 divesa. I programa, e metode thaj i tehnologija ka oven organizirime te shaj te pes shajipe vash sikljovipe khetanes, interakcija thaj dijalogo mashkar e participantura – specijalno ande tikne grupe vash diskusija thaj vorkshopura.

Sar jekh drom vash eksperjencengo ulavipe thaj te konektirinen pes e terne manusha trujal Europa, e participantura thaj e partnerura ka ovel azhutisarde te keren thaj te ulaven mashkar pende akcijen save von ka organizirinen te kerel pes selebracija pe Internacionalno Romengo Dives ko 8 Aprilo thaj 50 bersha kotar o Avguno Lumako Romano Kongreso thaj dzangavipe vash "Romano Mishkipe" te promovirinel pes e Romengi historija, kultura thaj identiteto, sar vi maripe vash manushikane hakaja, justicija, jekhipe thaj lacheder reprezentacija pe politikano nivelu. Kodo ka ovel sikavdino ki konekcija e simblikane khidipasar ano Europako Konsilo.

Pala i oficijalno konferencijaki programa, ka oven dende shajipena vi vash e Online/virtualno vizite pe muzeumura vaj thana vash remembrance thaj ikeripe ani godzi, sar vi sikavipe e Romane kulturako, artengo thaj identitetosko.

I programa ka ovel strukturirimi pe trin bare tematura:

7 Aprilo: **Romani historija thaj Ikeripe ani godzi pe Romano Holokausto**

8 Aprilo: **Bajraripe pe Romani historija, arti, kultura thaj identiteto, sar vi 50 bersha kotar Romane manushikane hakajengo mishkipe**

9 Aprilo: **Durederutni ternengi akcija, mobilizaija, inkluzija thaj participacija**

Sako jekh temato ka ikerel klejutne butja, ulavipe eksperjencengo vi vorkshopura kerdine kotar e partner organizacije, leindoj kate vi e Romane organizacijen. Specifikane konekcije ka oven kerdine e Ternikane Departmentosar thaj e Roma vi Phirutnengere Timosar save keren intersekcija e ternengere participijasar, historijasar thaj ikeribe ani godzi, remembrancasar.

I konferencija ka phandavel pes e konkluzijengere thaj propozalongere prezentacijasar vash majdurutni buchi pe Romani historija e terne Romencar thaj arakhibe droma sar te bajrol e terne Romengi participacija bazirimi upral duvar kerdino integriribe.

Participantura

I konferencija si dizajnirimi vash e Roma thaj na-Roma terne manusha, ternengere liderura thaj reprezentantura vaj organizacije thaj drakhina save keren buchi e Romane komunitetoncar trujal sasti Europa, save so vi:

- Motivirime te ulaven experience thaj te khuven ko dijologo vi kooperacija e javere participantoncar
- Aktivne ande Romane organizacije vaj (Romane) ternengere organizacije
- Shaj te keren buchi/te komunicirinen pe Anglikani, Francikani vaj Romani chib
- Te shaj te konektirinen pes pe internet pe vrama kana dzal i konferencija.

Prioriteto ka ovel dendo e participatonge teleder kotar 30 bersh. E Europako Konsilo kerel mishtoavipe vash sa e aplikacije participantondar save so pheren o profile phendino upreder, bizi te dikhel pes si von mursha, dzuvlja, invaliditeto, si phrandime vaj na, savi rasa si, savo etniciteto, koloro, pakhiv vaj seksualno orientacija.

Sar te participirinel pes

I participacija pe kodo khidipe dzal pala registracija. I registracija si phutardi dzi ko **26 marco** ko <https://youthapplications.coe.int/> E participantura save ka oven pe konferencija majcera 80% kotar e konferencijaki vrama ka len vi sertifikatura.

Buteder informacije: eyc.programme@coe.int